

JITKA PTATSCHEKOVÁ
JAROSLAVA DITTRICHOVÁ

DVACET LET ČESKÉ KORUNY

NA POZADÍ VÝVOJE
OBCHODNÍHO BANKOVNICTVÍ
V ČESKÉ REPUBLICE

JITKA PTATSCHEKOVÁ
JAROSLAVA DITTRICHOVÁ

DVACET LET ČESKÉ KORUNY

NA POZADÍ VÝVOJE
OBCHODNÍHO BANKOVNICTVÍ
V ČESKÉ REPUBLICE

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Ing. Jitka Ptatscheková, Ph.D.

Ing. Jaroslava Dittrichová, Ph.D.

Dvacet let české koruny na pozadí vývoje obchodního bankovníctví v České republice

Kniha je monografie

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

jako svou 5121. publikaci

Odborně recenzovali:

doc. RNDr. František Jirásek, DrSc., Dr.h.c.

PhDr. Ing. Helena Jáčová, Ph.D.

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Odpovědná redaktorka Mgr. Martina Němcová

Grafická úprava a sazba Milan Vokál

Počet stran 144

První vydání, Praha 2013

Vytiskla tiskárna Carter\reproplus, s.r.o.

© Grada Publishing, a.s., 2013

Cover Photo © fotobanka allphoto

ISBN 978-80-247-4681-4

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-8459-5 (ve formátu PDF)

ISBN 978-80-247-8460-1 (ve formátu EPUB)

OBSAH

O autorkách	7
Slovo úvodem	9
1 Teoretická východiska	11
1.1 Měna a měnový kurz	11
1.1.1 Měna, peníze a měnový kurz	11
1.1.2 Kotace měnového kurzu	13
1.1.3 Trh s cizími měnami	15
1.1.4 Systémy měnových kurzů	16
1.1.5 Evropská měnová unie	17
1.1.6 Platební bilance	19
1.2 Centrální bankovníctví	23
1.2.1 Funkce centrální banky	23
1.2.2 Nástroje měnové politiky	29
1.2.3 Bilance centrální banky	33
1.2.4 Evropská centrální banka	35
1.3 Obchodní bankovníctví	37
1.3.1 Finanční trh v rámci ekonomického systému	37
1.3.2 Finanční zprostředkovatelé	38
1.3.3 Rozdělení finančního trhu	39
1.3.4 Obchodní banky	40
1.3.5 Bankovní systém	41
1.3.6 Bilance obchodní banky	42
1.3.7 Bankovní produkty	44
1.3.8 Bankovní finančně úvěrové produkty	46
1.3.9 Depozitní bankovní produkty	49
1.3.10 Platebně zúčtovací produkty	50

2 Analýza vývoje české koruny a bankovního trhu v České republice	53
2.1 Vývoj české koruny 1990–2012	53
2.2 Bankovní vývoj 1990–2012	82
3 Bankovní systém v současnosti	105
4 Milníky ve dvacetileté historii české koruny a obchodního bankovníctví v ČR	111
5 Chronologický přehled	115
Souhrn	119
Summary	121
Zusammenfassung	123
Seznam obrázků	125
Seznam tabulek	127
Seznam zkratk	129
Seznam literatury	131
Legislativa	137
Internetové zdroje	139
Rejstřík	140

O AUTORKÁCH

Ing. Jitka Ptatscheková, Ph.D

Působí na katedře ekonomie Fakulty informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové jako odborná asistentka. Její odborný zájem se dlouhodobě orientuje na problematiku mezinárodních financí, evropské integrace, finančních trhů a peněžních vztahů.

Je spoluautorkou skript *Základy financí* vydaných v nakladatelství Gaudeamus, autorkou odborných článků a recenzí publikovaných v časopisech *Bankovníctví*, *E+M*, *Politická ekonomie* a *Prague economic papers*.

Dlouhodobě se aktivně věnuje oblasti e-learningu. Je autorkou e-learningových kurzů *Mezinárodní finance*, *Základy financí*, *Basics of finance*, *Grundlagen des Finanzwesens* a *Evropská integrace*. Její kurz *Europäische Integration* byl několik let zahrnut do výuky na *Fachhochschule für öffentliche Verwaltung und Rechtspflege in Bayern*, která leží v německém městě Hof.

Pracovala jako řešitelka a spoluřešitelka vědeckých a rozvojových grantů FRVŠ, AKTION a GAČR. Je zapojena do organizačního výboru mezinárodní konference *Hradecké ekonomické dny*.

Ing. Jaroslava Dittrichová, Ph.D.

Od roku 1996 působí na katedře ekonomie Univerzity Hradec Králové. Po ukončení studia oboru *Finance a úvěr* na Vysoké škole ekonomické v Praze pracovala v hospodářské praxi a na *Obchodní akademii*. Doktorát v oboru *odvětvové ekonomiky* na *České zemědělské univerzitě* v Praze ukončila v roce 2006 obhajobou disertační práce *Efektivní integrace finančních a bankovních služeb do evropských struktur*.

Od roku 1996 se zaměřuje na problematiku finančních trhů, je autorkou skript, odborných publikací, článků a přednášek. Spolupodílí se na

řešení projektů podporovaných ze zdrojů Evropské unie, Ministerstva pro místní rozvoj ČR a FRVŠ, v programovém a organizačním výboru konference Hradecké ekonomické dny.

SLOVO ÚVODEM

Po zániku České a Slovenské federativní republiky vznikla k 1. 1. 1993 Česká republika a ke stejnému datu došlo k založení České národní banky.

Česká koruna vznikla na základě zákona o oddělení měny okolkováním v období od 4. února do 8. února 1993. V historii existence české koruny můžeme najít několik důležitých mezníků, které byly rozhodující pro utváření jejího charakteru. K nejdůležitějším prvotním úkolům patřila náprava kurzových vztahů a dosažení směnitelnosti nové domácí měny.

Dalším velmi důležitým obdobím byl rok 1997, v němž proběhly měnové turbulence. Téhož roku opustila ČNB fixní devizový kurz a zavedla kurz plouvoucí. Ve stejném roce změnila transmisní mechanismus a začala sledovat inflační cíl.

Odborná monografie *Dvacet let české koruny na pozadí vývoje obchodního bankovníctví v České republice* je věnována nejdůležitějším událostem novodobého vývoje domácí měny a bankovníctví v České republice. Autorky si kladou za cíl vytvořit odbornou publikaci, která by zachytila vývoj české koruny a bankovníctví v letech 1990 až 2012.

Odborná kniha vznikla při příležitosti dvacátého výročí vzniku České národní banky, České republiky a v neposlední řadě české koruny.

Práce vychází z teoretických východisek věnovaným oblastem měnového kurzu, centrálního bankovníctví a obchodního bankovníctví. V analytické části se autorky zabývají podrobně jednotlivými roky a sledují nejvýznamnější události z vybraných oblastí. Jádrem práce obsahuje empirickou analýzu a přehled vývoje české koruny a obchodního bankovníctví v České republice. Ve čtvrté kapitole prezentují autorky prostřednictvím vymezení milníků vývoje české koruny a obchodního bankovníctví výsledky, které vyplynuly z provedených analýz. Pátá kapitola zahrnuje

podrobný chronologický přehled jednotlivých zásadních událostí, jež se během sledovaného období uskutečnily.

Součástí publikace je dále seznam literatury, souhrn v českém, anglickém a německém jazyce, seznam obrázků, tabulek a zkratk. Úplný závěr tvoří rejstřík pojmů.

Objektem zkoumání předkládané práce je česká koruna a její vývoj v kontextu vývoje obchodního bankovníctví v ČR. Z uvedeného vyplývá metoda zkoumání. Autorky postupovaly chronologicky. Vývoj a události hodnotily a poté demonstrovaly na číselných údajích. Tyto údaje byly analyzovány a kriticky hodnoceny. Při práci postupovaly autorky od minulosti do současnosti, tj. od roku 1990 až do roku 2012. Přestože je cílem monografie zkoumat dvacet let vývoje české koruny, tj. 1993–2012, považovaly autorky za důležité zachytit také události roků 1990–1992.

Časové řady zkoumaných ekonomických jevů jsou podle sledované veličiny v rozmezí délky 5 až 20 let. Číselné údaje byly čerpány převážně z databázi České národní banky.

Primárním cílem práce je zhodnocení a zachycení nejdůležitějších fází vývoje české koruny a bankovníctví v České republice. Výsledkem práce je zjištění nejvýznamějších etap a milníků ve vývoji české koruny a bankovníctví v České republice v letech 1993 až 2012.

Autorky se podílely na tvorbě odborné monografie v následujícím rozsahu:

- Ing. Jitka Ptatscheková, Ph.D. zpracovala kapitoly Slovo úvodem, 1.1, 1.2, 2.1, Souhrn, Summary a Zusammenfassung.
- Ing. Jaroslava Dittrichová, Ph.D. zpracovala kapitoly 1.3, 2.2 a 3.
- Na ostatních částech publikace pracovaly společně.

1

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Následující část obsahuje základní teoretická východiska práce, z nichž autorky vycházely při zpracování analýzy vývoje české koruny a obchodního bankovníctví v České republice. Zahrnuje vysvětlení pojmů měna, peníze a měnový kurz. Dále obsahuje základní pojmy z oblasti platební bilance, centrálního bankovníctví a obchodního bankovníctví.

1.1 Měna a měnový kurz

Úvodní kapitolu začneme vysvětlením pojmů měna a peníze. Poté budeme pokračovat vybranými pojmy mezinárodních financí. Definujeme měnový kurz, kotaci měnového kurzu a trh s cizími měnami. Dále se budeme zabývat systémy měnového kurzu a platební bilanci. Samostatnou část budeme věnovat Evropské měnové unii.

1.1.1 Měna, peníze a měnový kurz

Za *měnu* je třeba považovat státem uznaný a upravený druh peněz, který plní peněžní funkce na určitém státním území (Němeček, 2000, s. 33).

Většinou se uvádějí následující tři základní funkce peněz:

- a) prostředek směny,
- b) uchovatel hodnoty,
- c) zúčtovací jednotka.

Peníze jako **prostředek směny** umožňují placení za zboží, služby a úhradu dluhu. Tato funkce je determinující pro podobu peněz. V historii se velmi osvědčily drahé kovy, které se vyznačují relativní nedostupností a trvanlivostí. Použití peněz jako prostředku směny snižuje čas vynaložený na směňování zboží a služeb, který se zahrnuje obvykle do **transakčních nákladů**.

Peníze se mohou držet také jako úspory. Pak plní funkci **uchovatele hodnoty** kupní síly v čase.

Schopnost peněz plnit funkci uchovatele hodnoty je stejně jako v případě funkce prostředku směny vázána na existenci uspořádaných měnových poměrů v zemi. V období vysoké nebo nestabilní inflace plní peníze funkci uchovatele hodnoty pouze nedokonale. V případě hyperinflace ji pak mohou zcela ztratit (Kulhánek, 2006, s. 51).

Peníze jako **zúčtovací jednotka** vyjadřují cenu zboží, služeb, pohledávek a dalších aktiv či pasiv. Opět je typické, že dochází ke snižování transakčních nákladů.

Za **peníze** v tom nejobecnějším vymezení lze teoreticky považovat jakékoli aktivum, které je všeobecně přijímáno při placení za zboží a služby nebo při úhradách dluhů (Revenda a kol., 2012, s. 14). Tato teoretická definice nevymezuje zcela přesně, která aktiva by v naší ekonomice měla být považována za peníze. Pokusíme se proto peníze vymezit prostřednictvím empirické definice.

Empirická definice peněz používá takové vymezení peněz, které nejlépe předpovídá vývoj proměnných, o nichž se předpokládá, že by je peníze měly vysvětlit. Jedná se o proměnné jako inflace či hospodářský cyklus. Tomuto vymezení peněz odpovídá veličina, která se označuje jako **peněžní zásoba**.

Na základě sledování kvantitativního vývoje jednotlivých složek peněz se sestavují měnové agregáty.

Měnové agregáty jako výsledek empirické definice peněz představují souhrn peněžních prostředků s jistým stupněm likvidity (Revenda, 1999, s. 86). Vymezení, sledování a kontrola měnových agregátů má především význam pro měnovou politiku.

Dalším významným termínem souvisejícím s penězi je **měnová báze**. Obsahuje peněžní prostředky s nejvyšším stupněm likvidity, jejichž vývoj může centrální banka bezprostředně ovlivňovat:

*oběživo v držbě nebankovních subjektů
a v pokladnách bank*

Měnová báze = +
*povinné minimální a dobrovolné rezervy bank
na účtech u centrální banky*

(Zdroj: Revenda a kol., 2012, s. 19)

Za **oběživo** se považují bankovky a mince v držbě nebankovních subjektů.

Měnový kurz je z kvantitativního hlediska poměr, v jakém se směňují dvě navzájem cizí měny, neboli cena jedné měny vyjádřená v jiné měně (Radová a kol., 2009, s. 262).

Hodnota měnových kurzů se v důsledku působení mnoha faktorů neustále mění. Příčinou je změna nabídky a poptávky po devizách, která je determinována mnoha faktory. Z rozsáhlé skupiny determinantů měnového kurzu můžeme uvést úrokovou míru, vývoj cenové hladiny, očekávání, politickou situaci a hospodářskou stabilitu.

V důsledku změn nabídky a poptávky vzniká na devizovém trhu nerovnováha, která se projeví zhodnocením (apreciací), anebo znehodnocením (depreciací).

Zhodnocení domácí měny nazýváme situaci, kdy se hodnota kurzu v absolutním vyjádření snižuje. Ke zhodnocení domácí měny dochází, pokud se zvýší poptávka po domácí měně, anebo se za jinak nezměněných okolností zvýší nabídka měny cizí. Současně dochází ke **znehodnocení** zahraniční měny.

Znehodnocení domácí měny nastává v důsledku převisu nabídky domácí měny nad měnou cizí, anebo zvýšení poptávky po zahraniční měně při nezměněné nabídce domácí měny. Při znehodnocení ztrácí domácí měna vůči cizí na hodnotě. Měnový kurz v absolutní hodnotě roste.

1.1.2 Kotace měnového kurzu

Vyjádření měnového kurzu se nazývá kotací. Obvykle se můžeme setkat s přímou kotací. **Přímá kotace** udává cenu jedné zahraniční jednotky v jednotkách domácí měny.

Měnový kurz v přímé kotaci:

$$ER_{A/B} = \frac{\text{počet jednotek měny A}}{1 \text{ jednotka měny B}} \quad (1)$$

Kdy: $ER_{A/B}$ = měnový kurz v přímé kotaci,
A = domácí měna,
B = zahraniční měna.

Ve výjimečných případech bývá přímá kotace vztahována k násobkům cizí měny. Zpravidla se jedná o stonásobky nebo tisícinásobky. Tento způsob se využívá u kotací, které by jinak při uvedení přepočtu k jedné jednotce cizí měny vyšly nižší než jedna. Například se stonásobkem se můžeme setkat u kurzu CZK/JPY.

Dalším možným způsobem je vyjádření měnových kurzů prostřednictvím nepřímé kotace.

Nepřímá kotace udává, kolik jednotek zahraniční měny se musí vynaložit na získání jedné jednotky měny domácí.

Měnový kurz v nepřímé kotaci:

$$ER_{A/B} = \frac{\text{počet jednotek měny A}}{1 \text{ jednotka měny B}} \quad (2)$$

Kdy: $ER_{A/B}$ = měnový kurz v nepřímé kotaci,
A = zahraniční měna,
B = domácí měna.

Nepřímá kotace se zachovala z historických důvodů, a to například u britské libry. Důvodem využívání pro kotaci britské libry byla skutečnost, že se ve Velké Británii nepoužíval decimální systém (Beike, Schlütz, 2005, s. 256).